

Орынбаева Ұлсерік Қыдырбайқызы 6D011900- Шетел тілі:екі шетел тілі мамандығы бойынша философия (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысының

АҢДАТПАСЫ

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазақстандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануы, жаһанданған қоғамдастықтардың өзара қарым-қатынасы мен ынтымақтастығының дәйектілігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін дамудың әлеуметтік-экономикалық перспективаларының және мәдениетаралық өзара іс-әрекеттің дамуы жағдайында жалпы білім берудің ғана емес, сондай-ақ шеттілдік білім берудің де рөлі арта түсуде. Бұл кәсіби қоғамдастықтардың талаптарына негізделген мәдениетаралық коммуникацияға «жаңа формация» мамандарының стандартталған, дайындығын қамтамасыз етуді талап етеді.

Әлемдік стандарттарға сәйкес келетін, жоғары оқу орындарындағы білім беруді жеделдетіп жаңғырту міндеттерін іске асыруға қабілетті, шет тілін білудің халықаралық өзара іс-әрекеті құралы ретінде әлеуметтік-білім беру маңыздылығын күшейтетін, халықаралық өзара іс-әрекеті мен ынтымақтастықтың жаңа жағдайларында қазіргі заманғы маманның кәсіби біліктілігінің міндетті құзыреттілік құрамдас бөлігі мәртебесін шетелдік білім беруді қамтамасыз етуге арналған білікті кадрларды кәсіби даярлауда сапалы серпілісті қамтамасыз ету қажеттілігі туындайды.

Осыған байланысты, болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби даярлау қажеттілігі үкіметтік және ведомстволық шешімдермен, сондай-ақ Қазақстан Республикасында шеттілдік білім беру тұжырымдамасымен регламенттеледі. Шеттілдік білу білім беру мәселелерін шешудің құралы ретінде, жеке іс-әрекетте де, қоршаған ортада да кәсіби рефлексия жасай алу болашақ мамандыққа дайындықтың кепілі болып табылады. Осы зерттеудің **өзектілігі** рефлексивті құзыреттіліктің жоғары деңгейімен, жаңа деңгейдегі мамандарды даярлау, кәсіби өзара әрекеттесудің тез өзгертін жағдайларында шешімдердің ықтимал салдарын болжай алатын жауапты шешімдерді өз бетінше қабылдау қажеттілігімен анықталады.

Әдістемеде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың түрлі аспектілерін теориялық тұрғыдан пайымдауда үлкен тәжірибе жинақталған.

Құзыреттілікке негізделген білім беру теориясы (И.А. Зимняя, С.С. Құнанбаева, Д.Н. Кулибева) еңбектері; кәсіби білім беру саласындағы зерттеулер (А.А.Вербицкий, Т. М. Давыденко, С. С. Құнанбаева, А. А. Жайтапова, Б. А. Сәрсенбаева, В. А. Слостенин, Г. А. Уманов, А. А. Усманов, Н. Д. Хмель және т. б.); болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби дайындығы саласындағы зерттеулер (Д.К.Бартош, н. Д. Гальскова, А. М. Иванова, В. А.

Коломиец, С. С. Құнанбаева, М. Р. Кондубаева, У. И. Копжасарова, Т. Д. Кузнецова, К. С. Успанов және т. б.); тұлғалық-іс-әрекеттік амал (Л.С. Выготский, П.Я. Халперин, В. В. Давыдов, С. Л. Рубинштейн, Н. Ф. Талызина, В. Д. Шадриков және т. б.); рефлексияны психологиялық-педагогикалық құбылыс ретінде зерттеу (А. Буземан, Д. Дьюи, В. А. Лекторский, В. А. Лефевр және т. б.); кәсіби рефлексия (О. А. Корнилова, В. А. Метаева, О. С. Погребная, Г. С. Пьянкова, Е. Е. Рукавишникова және т. б.); кәсіби-педагогикалық рефлексия (Е.Ю. Азбукина, В.К. Елисеев, М.В. Захарченко, Н. В. Кузьмина, Ю. В. Романова, И. А. Стеценко, Г. Г. Эрнст және т. б.).

Сонымен бірге, біз зерттеп отырған мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жасау, практикалық тәжірибені жалпылау осы уақытқа дейін болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексиялық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне арнайы зерттеу болмағандығын көрсетті. Бұл біздің зерттеу тақырыбын анықтауға негізі болды: **«Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері».**

Зерттеу нысаны – жоғары оқу орындарында болашақ шетел тілі мұғалімін даярлау.

Зерттеу пәні - болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру процесі.

Зерттеу мақсаты: шеттілдік білім беруде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыруды теориялық тұрғыда негіздеу және ғылымға негізделген эксперимент жүзінде тексерістен өткен әдістеме даярлау.

Зерттеудің ғылыми болжамы: егер, рефлексивті құзыреттіліктің құрылымдық компоненттері мен оны қалыптастырудағы өлшемдер анықталса, болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру моделі жасалып, лингводидактикалық шарттары айқындалса, шеттілдік даярлық үдерісіне лингводидактикалық материалдар көрініс алған оқу әдістемелік кешені мен болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыратын технология жасалып ендірілсе, онда болашақ шетел тілі мұғалімі өз іс-әрекеті мен кәсіби маңызды қасиеттерін, өзін-өзі дамытуын, бақылап бағалауын үйлестіре алатын дәрежеге жетеді, өйткені аталған механизмдер жиынтығы шеттілдік білім беруде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру процесі болып табылады.

Зерттеу міндеттері:

1. «Рефлексивтік құзыреттілік» ұғымының мәнін анықтау және оның шетел тілі мұғалімінің кәсіби іс-әрекетіндегі маңызын негіздеу.

2. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық компоненттерін анықтау.

3. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделін жасау және лингводидактикалық шарттарын анықтау.

4. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың оқу-әдістемелік кешенін даярлау.

5. Рефлексивті құзыреттілікті қалыптастырудың технологиясын ұсыну және оның тиімділігін тәжірибелі –эксперимент барысында тексерістен өткізу.

Алынған нәтижелер және олардың ғылыми жаңалығы:

1.Шеттілдік білім беруде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру теориялық тұрғыда негізделіп, «рефлексивтік құзыреттілік» ұғымы нақтыланды;

2.Шеттілдік білім беру процесінде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың лингводидактикалық шарттарының жиынтығы анықталып, негізделді.

3.Шеттілдік білім беру барысында амалдар кешені (құзыреттілік, мотивациялық, тұлғалық-іс-әрекеттік, аксиологиялық) негізінде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру моделі жасалды;

4.Болашақ шетел тілі мұғалімінің шеттілдік білім беру барысында рефлексивті құзыреттілігін қалыптастырудың оқу-әдістемелік кешені дайындалып, оның тиімділігі тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар барысында тексеріліп, ғылыми негізделген ұсыныстар дайындалды.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы

1. Болашақ шетел тілі мұғалімінің шеттілдік білім беру үдерісінде рефлексиялық құзыреттілігін қалыптастыруға арналған оқу-әдістемелік кешен әзірленді.

2. Зерттеу нәтижелерін жоғары және орта арнаулы педагогикалық оқу орындарында пайдалануға болады.

Зерттеу нәтижелерінің маңыздылығы: аталған зерттеу қазақстандық білім берудің ғылыми, сондай-ақ оқу-әдістемелік қорын айтарлықтай байытады. Автор ұсынған тұжырымдар әрі қарай зерттеу үшін де, болашақ шет тілі мұғалімдерін дайындауда да сөзсіз теориялық және практикалық құндылыққа ие.

Зерттеудің теориялық - әдіснамалық негіздерін: шеттілдік білім беру саласындағы болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру бойынша нормативтік құжаттар, білім берудегі құзыреттілік амал, ғылыми таным мен оқыту үдерісіндегі рефлексивтік құзыреттілік туралы философиялық, педагогикалық, психологиялық білім, болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастыру туралы теориялар мен идеялар, лингводидактикалық және әдістемелік көзқарастар.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

теориялық: зерттеу мәселесі бойынша философиялық, педагогикалық, психологиялық және әдістемелік әдебиеттерге теориялық талдау жасау, жоғары мектеп оқу-әдістемелік құжаттарды саралау, теориялық әдістер (тәжірибелік талдау); эмпирикалық: бақылау, сауалнама, әңгімелесу, тәжірибелік жұмыс жүргізу; статистикалық: математикалық-статистикалық талдау арқылы өңдеу.

Бірінші кезеңде (2017-2018жж) зерттеу мәселесі бойынша материалдар жинақталып, сұрыпталды. Философиялық, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік еңбектерге талдау жасалды. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастыруда нормативтік құжаттар, интерактивті әдістердің тиімділігін анықтайтын мәселенің зерттелу жайы анықталып, зерттеудің ғылыми аппараты құрылды. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздері анықталды.

Екінші кезеңде (2018-2019жж). Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалып, компоненттері, критерийлері, көрсеткіштері, деңгейлері анықталды. «Рефлексивті практикум» арнайы курсы негізінде оқу-әдістемелік кешені дайындалды. Қалыптастыру эксперименті жүзеге асты.

Үшінші кезеңде (2019-2020жж). Эксперимент барысында алынған нәтижелер өңделіп, қорытындылар мен ұсыныстар жасалды. Эксперимент нәтижелері математикалық өңдеуден өтті. Оқу-әдістемелік құралы басылым көрді, пайдаланылған әдебиеттер жүйеге келтіріліп, диссертация талапқа сай рәсімделді.

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік базасы: Зерттеудің тәжірибелік базасы ретінде Талдықорған қаласы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 6В01705 «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының 4 курс студенттері алынды. Экспериментке 74 студент қатысты.

Қорғауға ұсынылған қағидалар:

1. Рефлексивті құзіреттілік кәсіби іс-әрекет пен өзін-өзі дамытуға дайындық ретінде көрінеді, бұл дескрипторлардың белгілі бір құрылымы бар шеттілдік-рефлексивті-коммуникативті, шеттілдік-рефлексивті-дамытушылық және шеттілдік-рефлексивті гностикалық субкомпетенциялар бірлігі.

2. Лингводидактикалық шарттар (рефлексия алгоритімін пысықтау негізінде болашақ шетел тілі мұғалімінің интерактивті әдістерді қолдануы, кәсіби бағытталған іс-әрекетті болашақ шетел тілі мұғалімін рефлексивті – кәсіби тапсырмаларға тарту, болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыруда рефлексиялық орта құру) шеттілдік білім беруде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыруға септігін тигізеді.

3. Шеттілдік білім беруде болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзіреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі мақсаттың, міндеттердің, компоненттердің, кезеңдердің, мазмұнның, құралдардың, критерийлер мен көрсеткіштердің, деңгейлердің, шарттардың жиынтығын құрайды.

4. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастыруды даярлаудың әдістемесі ЖОО оқу үрдісіне «Рефлексивті практикум» атты курстың негізінде дайындалған оқу-әдістемелік кешені болашақ мамандардың білімін толықтыруға және кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелерінің мақұлдануы мен жарияланымдары:

Диссертацияның негізгі мазмұны мен бағыттары бойынша 16 мақала жарияланды. Оның ішінде Scopus дерекқорына кіретін Халықаралық басылымда 1 мақала, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда 5 мақала, шетелдік басылымдарда 2 мақала, халықаралық және шетелдік конференциялар жинақтарында 8 мақала. Сондай-ақ, ЖОО оқытушыларына арналған оқу-әдістемелік құрал әзірленді.

1. Model of enhancing reflexive competence of the pre-service FL teachers in universities (Мақалада болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивті құзыреттілігінің негізгі құрылымдық компоненттерінің мазмұны талданып, ашылады).

2. Pedagogical technology of forming the reflexive competence of the future foreign language teacher (Мақалада болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби қызметіндегі рефлексивті құзіреттіліктің рөлін түсіну мәселесі қарастырылады. Тұлғалық және коммуникативті рефлексияны дамытуға бағытталған арнайы әзірленген тапсырмалар сипатталған)

3. Болашақ шетел тілі мұғалімінің рефлексивтік құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік негізі (Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің рефлексивті құзіреттілігін қалыптастыру және әдістердің өзара байланысы көрсетілген.)

Докторанттың жеке үлесі диссертацияда баяндалған және баспа еңбектерінде жарияланған ғылыми нәтижелерді алудан, зерттеудің негізгі тұжырымдамалық идеялары мен ережелерін теориялық тұрғыдан әзірлеуден тұрады.

Диссертацияның құрылымы диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш тараудан (әрқайсысы үш тараушадан), қорытындыдан, әдебиеттер тізімінен және қосымшадан тұрады.